

ЦЕННОСТНО-НОРМАТИВНИ ОСНОВАНИЯ И ПРАКТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА СОЦИАЛНИТЕ ПАРАДИГМИ КЪМ ОБРАЗОВАНИЕТО КАТО ЕКОСИСТЕМЕН ФЕНОМЕН

Доц. д-р Вержиния Боянова,
ас. д-р Симеон Сапунджиев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията е посветена на изследването на ценностно-нормативните и практическите измерения на социалните парадигми към образователните екосистеми. За целта бе реализиран библиографски преглед на 21 селектирани публикации – „Скопус“ база данни за периода 2006 – 2022. Резултатите позволиха да бъдат идентифицирани базисните единни характеристики на образованието като социално детерминирана екосистема. Изведените характеристики са класифицирани в две основни групи – системно-структурните и системно-функционалните, които в своята цялост и взаимодействие презентират екосистемната същност и функциониране.

Ключови думи: образование; образователни модели; образователни екосистеми; социални парадигми.

Обосновка

Настоящата публикация е посветена на изследването на практическите измерения на социалните парадигми към образованието като екосистемен феномен.

Целта на контент-анализа е да се изведат общите най-значими характеристики на анализиранияте модели на образователни екосистеми в контекста на социалната им включеност и интеракции.

Основните *задачи*, които са заявени пред изследването, са три. На първо място, ще се диференцират ясно и конкретно всички съществени характеристики на образователните екосистеми, представени в анализиранияте научни трудове. След това ще бъде осъществен опит за класифициране на базовите характеристики на образователните екосистеми на базата на анализиранияте

модели. Накрая ще бъде описан процесът на динамични интеракции между базисните характеристики на социалните парадигми към образователните екосистеми.

Обектът на качественото изследване са 21 индексирани и реферирани научни трудове в библиографската и реферираща база данни Scopus в периода от 2006 година до 2022 година с акцент върху трудове, публикувани в последните пет години.

Предмет на настоящото изследване са ценностно-нормативните основания и практически измерения на социалните парадигми към образователните екосистеми.

Основната *хипотеза* е, че от анализираните научни публикации ще бъде възможно да се диференцират структурните и функционалните характеристики на анализираните образователни екосистеми, които ще кореспондират пряко с редица фактори от социалните парадигми в полето на устойчивостта, свързаността, екосообразността и просоциалността.

Въпреки че има различни начини за класифициране на социалните парадигми, в тази статия ще бъде описан един обобщен вариант, предлагащ класифициране на образователните екосистеми в контекста на социалните парадигми. Традиционни или консервативни, те акцентират върху съществуващите социални приоритети, ценности и структури, а авторитетът, стабилността и придържането към установените норми са високо ценени. Същевременно помежду им са налице сериозни различия, що се отнася до целите и средствата на социалното развитие. Така например либералната парадигма стимулира *промяната*, прогреса и *индивидуализма*, като насърчава *равенството*, *свободата* и *демократичното управление*. Тук на пиедестал са издигнати *науката*, *образованието* и *технологията*, които имат основна роля за развитието на обществото. *Постмодерната* социална парадигма критикува големите разкази и абсолютните истини и придава стойност на многообразието, културния релативизъм и реконструкцията на установените норми. При нея се отхвърля идеята за единна, универсална реалност и насърчава множество перспективи. *Демократичната* парадигма винаги подчертава социалното равенство, правото на всеки на качествено образование, независимо от собствените финансови възможности. Почти противоположна на социалната парадигма е *неолибералната*. Тя акцентира предимно върху свободните пазари и индивидуалното *предприемачество*, включително и на частната инициатива в образованието и обучението. При нея водещи са конкуренцията, иновациите и икономическият растеж, които са в основата на предлагане на образователни услуги. *Феминистката парадигма* се фокусира върху равенството между половете и разрушаването на патриархалните структури, равенство при получаване на достъп както до традиционни, така и до иновативни образователни продукти. Признава пресечните точки с други социални категории, като раса,

класа и сексуалност и дискриминация на жените в много страни и общности в света. *Екологичната парадигма* включва приоритет на екологичната устойчивост и отговорното управление на ресурсите. Образователните институции са местата, където не само да се възпитава като ценност екологичният начин на живот, а и са места, които могат да предоставят пример за екологично функциониране на определени институции. Интересна и напълно релевантна с образователните екосистеми е *парадигмата на глобализацията*. Тя подчертава взаимовръзката и взаимозависимостта между нациите и културите. Все повече, независимо къде се намират по света, хората и общностите, в малка или по-голяма степен, живеят заедно и съответно е съвсем естествено и да се обучават заедно, идентично. Свободният трансфер вече не е само поток на стоки, услуги и на информация, образователни програми и практическо ноу-хау през границите (Nguyen, Tuamsuk 2022).

Методология

Изследователската методология на реализираното качествено изследване се основава на сравнителен библиографския преглед (comparative bibliographic review) на 21 *селектирани публикации* (база данни на „Скопус“), като презентирани обосновката и практическата инструментализация на социалните парадигми към образованието като екосистемен феномен. Техният сравнителен преглед интегрира методологическите разбирания на Reyes (2020) и Dijkers (2009), според които прегледът на научната литература с фокус върху специфична тема може да играе както ролята на своеобразна ретроспекция (Reyes 2020), така и да допринася за интегриране на нейното развитие с актуалните ѝ функции и измерения (Dijkers 2009). Ето защо осъщественият критичен преглед на селектираните статии интегрира ретроспективното проследяване и извеждане на единните характеристики на образователните екосистеми и тяхното класифициране. Накрая на изследването ще бъдат изведени структурните и функционалните характеристики на образователните екосистеми с фокус върху *социоприродната* (екологична) парадигма; с фокус върху *социоекономическата* парадигма; с фокус върху *социеталната* парадигма (социално живееене, приобщаване, интеграция).

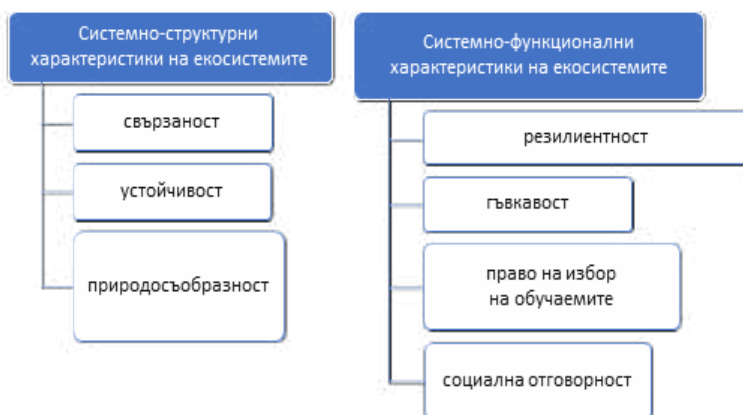
Резултати

Това, което придава специфична социална значимост и звучене на част от познатите подходи към изследването и моделирането на образователните екосистеми, са техните повтарящи се, единни характеристики. На база систематичен преглед на селектираните публикации в Scopus са идентифицирани единните характеристики на социалните парадигми към образователните екосистеми, които присъстват в повечето изследвания. В анализирани публикации такъв статут на единни характеристики на социалните парадигми към

образователните екосистеми са устойчивост, резилиентност, свързаност, гъвкавост, природосъобразност, интегрираност в общността, право на избор на обучаемите, времева гъвкавост на обучението, социална отговорност. Всички те имат своите осезаеми социални основания и измерения, които се приписват и на образователните феномени и измерения като характеризиращи техните екосистемни особености. За значима част от изследванията една от водещите екосистемни характеристики в образованието е устойчивостта. Според А. R. Galvaо тя представлява непреходност при промяна на социоикономическите и политическите обстоятелства (Galvaо, Marques et al. 2020). По-различен е дискурсът към устойчивостта на образователните екосистеми според Е. Stam (Stam 2015) и Garcíа-Peñalvo (2020), които залагат на глобалната същност на екосистемното функциониране, предпазващо системата от локални рискове.

Друга съществена специфика на социалните парадигми към образователните екосистеми, която изследователите открояват, е тяхната *резилиентност*, разбрана не просто като лонгитюдна устойчива структура (организация, институция) или практика (дейности, услуги, продукти), но преди всичко като тяхната способност да съхраняват устойчивостта си и спрямо трудни обстоятелства, контекст, негативни фактори, политически и икономически промени.

Редица от социално детерминирани изследвания и модели на образователни екосистеми се интересуват живо и от състоянието на свързаността между изграждащите ги елементи, отношения, подкрепи, ресурси (Haibin et al. 2021).

Фигура 1. Характеристики на екосистемите на базата на анализирани модели

В системно-структурен план (фиг. 1) фокусът на познатите (проучени) подходи за социално моделиране е върху тяхната системно-структурна свързаност и устойчивост (Adner 2017). Основните въпроси и предизвикателства в такъв контекст са свързани с интегрирането на базисните структурни елементи и моделирането на техните естествени и/или автентични системни връзки и взаимоотношения, които маркират измеренията на тяхната устойчивост.

В системно-функционален план обаче се търсят тези оперативни системно-функционални характеристики, които правят възможно екосистемата да устоява на трудности (неблагоприятни външни и вътрешни влияния и обстоятелства), преодолявайки ги благодарение на своята гъвкавост и адаптивност. Всяка от тези характеристики може да бъде преоткрита в различни по-конкретни свои презентации в изследователските методологии (като критерий или индикатор) и дизайна на образователните екосистемни модели, като структурен и функционален дизайн (табл. 1).

Таблица 1. Класификация на базовите характеристики на екосистемите на базата на анализиранияте модели

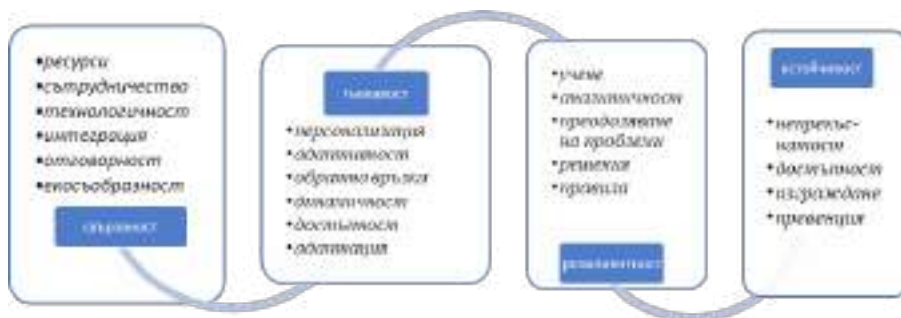
Свързаност	Гъвкавост	Резилиентност	Устойчивост
<i>Разнообразие от ресурси</i>	Персонализация (Nguyen 2020)	Учене през целия живот (José García-Reñalvo 2020)	Непрекъснатост (Haibin 2021)
<i>Институционално сътрудничество</i>	Адаптивност (Azoulay et al. 2021)	Социално учене (Adner 2018)	Достъпност (Acs, Stam 2017)
<i>Технологична свързаност</i>	Обратна връзка (Ferrandiz, Fidel, Conchado 2018)	Аналитичност, базирана на данни и технологии (Maritz, Foley 2018)	Изграждане на нови технологични хъбове (Hannon, Thomas, Ward 2019)
<i>Социално сътрудничество</i>	Отвореност (Maritz, Foley 2018)	Дългосрочно планиране (Cohen 2006)	Превентиване на рисковете (Kritsupath, Wannapiroon, Nilsook 2019)
<i>Интеграция с реалния социален контекст (Webb, Holford, Hodge 2020)</i>	Динамичност (Adner 2018)	Преодоляване на съпротивите за промяна от страна на формалните образователни системи (Cohen 2006)	Сигурност на донора при осигуряване на финансирането (Nguyen 2020)

Социална отговорност	Достъпност до учебното съдържание (Nguyen 2020)	Създаване на креативни решения на базата на резултати от изследване на специфичните/конкретните потребности на конкретната общност (Acs et al. 2017)	Създаване на устойчиви и темпорално трайни проекти, свързани с регулярни дейности по решаване напълно или частично на специфични/конкретни проблеми на общността (Acs et al. 2017)
Екосъобразност	Свойство за бърза адаптация при законодателни промени в сферата на екологичността и/или при развитие на т.нар. „зелена сделка“ (Ferrandiz, Fidel, Conchado 2018)	Резилиентни вътрешни правила и/или политики за съблюдаване на възприетите еконорми; стандарти за съблюдаването им (включващи възнаграждение) (Haibin 2021)	Устойчиви екологични решения, целящи остатък на минимален въглероден отпечатък от страна на екосистемите (Cohen 2006)

Дискусия

В обобщение за представените данни в табл. 1 може да се каже, че образователната екосистема е взаимосвързан набор от относително автономни системни елементи, които поддържат и улесняват ученето. По своята социална значимост и инфраструктура тя надхвърля традиционните граници на формалните системи и институции, като ги интегрира на ново надсистемно равнище на социална целесъобразност и споделено съществуване. Социално детерминираните характеристики на образователните екосистеми могат да варират, но винаги присъстват следните общи социално детерминирани аспекти.

Взаимовръзките между базисните характеристики на социалните парадигми към образователните екосистеми могат да бъдат представени и чрез следната процесуална динамика (фиг. 2).

Фигура 2. Диаграма на процесуалната динамика на базисните характеристики на социалните парадигми към образователните екосистеми

Преди всичко прави впечатление, че от позициите на социалната парадигмалност образователните екосистеми се интегрират към познатите традиционни модели на системно-структурна социална стратификация – на микро-, мезо- и макроравнище (Nguyen 2020). В тези случаи преобладават следните общи характеристики към моделиране на образователните екосистеми. Образователната екосистема винаги подкрепя ученето и развитието в различни области. Други автори (Webb, Holford, Hodge 2020; García-Peñalvo 2020) фокусират вниманието си върху системно-функционалните особености на образователните екосистеми, като интегрират социални основания със специфични педагогически (дидактико-методически).

Като се вземат предвид анализираните структурни и функционални характеристики на теоретичния подход, изведен от ценностно-нормативния анализ на основанията и практическите измерения на социалните парадигми към образованието като екосистемен феномен, може да се създаде стабилна и адаптивна образователна екосистема, която отговаря на разнообразните нужди на обучаемите и насърчава непрекъснатия растеж и развитие, предоставя по достъпен и удобен начин желано и нужно съдържание.

Благодарности и финансиране

Това изследване е финансирано от Европейския съюз – NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, Проект № BG-RRP-2.004-0008-C01.

Acknowledgments & Funding

This research is funded by the European Union – NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project NoBG-RRP-2.004-0008-C01.

REFERENCES

- ANDREEV, M., 1988. *Pedagogical Sociology*. Sofia. Nauka i izkustvo.
- ACS, J.; STAM, E.; AUDRETSCH, D.; O'CONNOR, A. 2017, The lineages of the entrepreneurial ecosystem approach. *Smal. Bus. Econ*, no. 49, pp. 1 – 10.
- ADNER, R., 2017, Ecosystem as structure: An actionable construct for strategy. *J. Manag*, no. 43, pp. 39 – 58. Available from: DOI: 10.1177/014920631667845, Electronic ISSN: 1557-1211.
- AZOULAY, A., 2021. Reimagining our futures together: a new social contract for education. Available from: DOI: 10.54675/ASRB4722 Electronic ISBN: 978-92-3-100478-0
- BRISCOE, G., 2009, Digital ecosystems in the clouds: Towards community cloud computing. *Ecosystems and Technologies*, pp. 103 – 108. Available from: DOI: 10.1109/DEST.2009.5276725 Electronic ISSN: 2150-4946.
- COHEN, B., 2006, Sustainable valey entrepreneurial ecosystems. *Bus. Strategy Environ*, no. 15, pp. 1 – 14. Available from: DOI: 10.1002/bse.428.
- DIJKERS, M., 2009. The Value of “Traditional” Reviews in the Era of Systematic Reviewing. *American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation*, vol. 88, no. 5, pp. 423 – 430. Available from: DOI: 10.1097/phm.0b013e31819c59c6.
- DOANH, D., 2021, The role of contextual factors on predicting entrepreneurial intention among Vietnamese students. *Entrep. Bus. Econ. Rev.*, no. 9, pp. 169 – 188. Available from: DOI: 10.15678/EBER.2021.090111 Electronic ISSN: 2353-8821.
- FERRANDIZ, J.; FIDEL, P.; CONCHADO, A., 2018, Promoting entrepreneurial intention through a higher education program integrated in an entrepreneurship ecosystem. *Int. J. Innov. Sci.* No. 10. Available from: DOI: 10.1108/IJIS-09-2017-0089 Electronic ISSN: 1757-2223.
- FRANCISCO, J.; GARCÍA-PEÑALVO, A., 2020, Metamodel Proposal for Developing Learning Ecosystems. Available from: DOI: 10.1007/978-3-319-58509-3_10 Electronic ISBN: 978-3-319-58509-3.
- GALVAO, A.; MARQUES, C.; FERREIRA, J.; BRAGA, J.; STAKEHOLDERS, V., 2020. Role in Entrepreneurship education and training programmes with impacts on regional development. *J. Rural Stud*, pp. 169 – 179. Available from: DOI: 10.1016/j.jrurstud.2020.01.013.
- HAIBIN, L.; KULTUREL-KONAK, S.; KONAK, A., 2021. Key Elements and Their Roles in Entrepreneurship Education Ecosystem: Comparative Review and Suggestions for Sustainability. Available from: DOI: 10.3390/su131910648 Electronic ISSN: 2071-1050.

- HANNON, V.; THOMAS, L.; WARD, S.; BERESFORD, T., 2019. Local Learning Ecosystems: Emerging Models. Available from: DOI: 10.52714/dthu.12.3.2023.1050. Electronic ISSN: 0161-8938.
- JORGE, R., 2011. The economic effects of common agricultural policy on Mediterranean montado/dehesa ecosystem. *Journal of Policy Modeling*, vol. 33, no. 2. Available from: DOI: 10.1016/j.jpolmod.2010.12.007.
- KRITSUPATH, S.; WANNAPIROON, P.; NILSOOK, P.; 2019. Digital Learning Ecosystem by Using Digital Storytelling for Teacher Profession Students. *International Journal of Information and Education Technology*. Available from: DOI:10.18178/ijiet.2019.9.1.1167. Electronic ISSN: 2010-3689.
- MARITZ, A.; FOLEY, D., 2018. Expanding Australian indigenous entrepreneurship education ecosystems. *Adm. Sci.* Available from: DOI: 10.3390/admsci8020020. Electronic ISSN: 2076-338.
- NGUYEN, L. T., 2020. The impact of access to finance and environmental factors on entrepreneurial intention: The mediator role of entrepreneurial behavioural control. *Entrep. Bus. Econ. Rev.* no. 8, pp. 127 – 140. Available from: DOI: 10.15678/EBER.2020.080207. Electronic ISSN: 2353-8821.
- NGUYEN, L.; TUAMSUK. K., 2022. Digital learning ecosystem at educational institutions: A content analysis of scholarly discourse. *Cogent Education*, vol. 8, no.1. Available from: <https://doi.org/10.1080/2331186X.2022.2111033>.
- NIKOLAEVA, S., 2012. *Education: From Social Discourse to the (Inter) Disciplinary Project: Sociopedagogical Studies*. Gabrovo. ISBN: 978-954-490-333-6.
- PETROVA-DIMITROVA, N., 2014. *Social Pedagogy, or Pedagogy of Social Work*. Sofia: Karina – Mariana Todorova. ISBN: 978-954-315-081-6.
- REYES B., 2020, Artículos de revisión. in *Revista Médica de Chile*, vol. 148, no. 1, pp. 103 – 108.
- SONG, A., 2019, The digital entrepreneurial ecosystem – A critique and reconfiguration. *Smal. Bus. Econ*, no. 53, pp. 569 – 590. Available from: DOI: 10.1007/s11187-019-00232-y.
- STAM, E., 2015, Entrepreneurial ecosystems and regional policy: A sympathetic critique. *Eur. Plan. Stud*, no. 23, pp. 1759 – 1769. Available from: DOI: 10.1080/09654313.2015.1061484.
- WALCUTT J.; SHATZ, S., 2019. *Modernizing Learning: Building The Future Learning Ecosystem*. Electronic ISBN: 978-1097414925.
- WEBB, S.; HOLFORD, J.; HODGE, S.; 2020. *Learning cities and implications for adult education research*. Available from: DOI: 10.1080/02601370.2020.1853937 Electronic ISSN: 1464519.

VALUE-NORMATIVE GROUNDS AND PRACTICAL DIMENSIONS OF SOCIAL PARADIGMS TOWARDS EDUCATION AS AN ECOSYSTEM PHENOMENON

Abstract. The article is devoted to the study of the value-normative and practical dimensions of social paradigms towards educational ecosystems. For this purpose, a bibliographic review of 21 selected publications (Scopus database for the period 2006 – 2022) was carried out. The results made it possible to identify the basic unified characteristics of education as a socially determined ecosystem. The derived characteristics are classified into two main groups - the system-structural and the systemic-functional, which in their entirety and interaction presented the ecosystem essence and functioning.

Keywords: education; learning models; learning ecosystems; social paradigms

✉ **Dr. Verjinia Boyanova, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-8809-0973

✉ **Dr. Simeon Sapundzhiev, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-0253-4052

Faculty of Education

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: v.boyanova@fp.uni-sofia.bg

E-mail: s.sapundjiev@fp.uni-sofia.bg